

մանութեան վրայ, Յաջորդ էջերը (p. 39—267) ամբողջապես նուիրուած են Սիրաբայ գրքին լատին թարգմանութեան միայն խօ գլուխներու՝ տպագրական ծախուց պատճառաւ, դիպող ժամանակի վերապահելով մնացեալ բլուկներու քննութիւնը։ Ուշագրութեան արժանի են Հայագէտի տ. քանի մը գիտողութիւնները Հայ թարգմանութեան մասին։ Կարգէն օրինակի համար (p. 193) Սիրաբայ տախտիքին «Եւ ժառանգութիւն իմ (քաղք է) քան զհորիմ Ժառ» (Սիր. ԻԲ. 27) յունարէնը օ՛րէ՛ր μέλιτος χηριού (= մով)։ Կ'առաջարկէ կարգաւ խորիւն (= խորիւն) համաձայն ուրիշ ձեւագրաց եւ Հայ թարգմանութեան։ միայն Հայուն քով հարցադան նշան դրած է։ Ըստ մեզ առանց տարակուսի Հայ թարգմանիչն խորիւն կամ խորիւն ընթերցուածն ունեցած ըլլալու է աշքի առջեւ, վասն զի այլազգ պիտի թարգմանէր մով (= խորիւն)։ Նոյնը կրնանք բռնել նաեւ Սիրաբայ ուրիշ մէկ նախադասութեան մասին «Չայն ուսան դարգեռնէ զուկն նորա» (Սիր. ԼԸ. 30) յոյնը կ'ընթերցուի καλινεῖ (= նորագէ) համաձայն վուրգի (= innovabit)։ Հայ թարգմանիչն կարգացած ըլլալու է χινεῖ (χινέω = գրգռել, շարժել եւն) որ միայն ճշգրիտ (correcte) թարգմանութիւն է յունարէնի (p. 253)։ Ուկան շատ լաւ թարգմանած է վուրգատայի վրայէն «խաջուցանէ» (հմմտ. նաեւ Ձոհրապի քով)։ Չենք գիտեր թէ արդեօք Ուկան իմաստին պահանջածին համաձայն «խաջուցանէ» թարգմանած է, թէ վուրգի ուրիշ օրինակ մ'ուսնէր առջեւ։ Շատ լաւ թարգմանուած կը գտնէ (p. 199-200) Հայագէտը տախտիքը «Կին թէ հրամանաւոր լիցէ (= յոյնն επιχορηγῆ) առնիւր» (Սիր. ԻԵ. 30) համաձայն վուրգատայի (mulier si privatum habeat) վասն զի յունարէնն անորոշ է քիչ թէ շատ եւ հոս միայն հրամայել իմաստով կարելի է առնուլ, ինչպէս որ Հայն ու լատինն ունին։ Բերուած օրինակներէն բոս բառականի կը տեսնուի գիտական Հերկէնէի ունեցած մեծ հիմնութիւնը արեւելեան լեզուներու մէջ եւ թէ միանգամայն յաջողութիւնն Հայերէն թարգմանութեան քաջ թափանցելուն։ Փոքրիկ յաւելումով նորագոյն քննութեանց, որ բերին տպագրութեան յանձնուած պահուան իմ ձեռքը հասած են, կ'աւարտի ուսումնասիրութիւնը։

Ար յուսանք թէ օգտակար ծառայութիւն կրնայ մատուցանել երկը այն կարգի խնդիրներով գրադոյններուն։

Հ. Պ. ՓԵՂԱՅԻՍԻԱՆ

ՂԱԶԱՐԱՅ ՓԱՌՊԵՅԻՈՅ Պատմութիւն Հայոց եւ Թուղթ առ Վահան Մամիկոնեան։ Տփղիս, տպ. Օր. Ն. Աղանանց, 1907, 8°, էջ 458։ Գրին՝ 30 Կ.։ [Դրականան Մատենադարան. Բ.]

— Պատմութիւն Հայոց արարեալ Կիրակոսի Վարդապետի Գանձակեցոյ. Տփղիս, տպ. Օր. Ն. Աղանանց, 1909, 8°, էջ 420։ Գրին՝ 30 Կ.։ [Դրակ. Մատ. Գ.]

«Ղուկասեան» կոտակի Հոգաբարձութիւնն ձեռնարկած է հրատարակել «Ղուկասեան Մատենադարան», որուն սկիզբն եղած է Ղախնեաց Մատենադարաններէ՝ նպատակ դրուած ժողովրդականացնել զանգը մաքուր տպագրութեամբ եւ աճանագին։

Յայտարարեալ տեսած են Եղիշէ, Ղ. Փարպեցի եւ Կ. Գանձակեցի։ Առջեւ ունին միայն վերջին երկուքը՝ Մատենադարանին Բ. եւ Գ. հատորները։

Ձեռնարկութիւնը շատ ընտիր է տպագրութեան կողմանէ՝ թէ թուղթը, թէ դիրքը շատ հաճելի տպագրութիւն կը թողուն գործածողին վրայ, ինչպէս նաեւ իւրաքանչիւր հատորի կից «Թատուկ անուանց ցանկերը»։

Հրատարակութիւնը ժողովրդեան համար ըլլալուն չկան բնականաբար յառաջաբանական եւ լուսաբանական ծանօթութիւններ, Ձեռագրաց համեմատութիւն եւն, թէեւ բաղձալի էր տեսնել։ Բաղձալի էր մանաւանդ, որ Հրատ. Մատենադարանը փոքր ինչ աւելի ծախքով՝ կարող անձանց բնագիրն վերականգնել տար, համեմատութեամբ քանի մը ձեռագրաց, քան անիտիոն արտատպել հին աղաւաղ ծանօթ բնագիրները։

Բ. հատորին՝ Ղազար Փարպեցոյ բնագիր առնուած է շատ խոհեմութեամբ, ինչպէս էջ 4 կը յայտարարարուի, Տփղիսի 1904ին քննական հրատարակութեան բնագիրը՝ առանց ծանօթութիւններու, որով ընտիր բնագիր մը կ'ընդհանրանայ ժողովրդեան մէջ։

Գ. հատորն է Կիր. Գանձակեցոյ Հայոց Պատմութիւնը, որուն բնագիր առնուած է, համաձայն էջ 4 աղգարարութեան, Մոսկուայի 1858ի Ոսկան Տէր Յովհաննէսեանի հրատարակութիւնը (Մոսկուա), որ լաւ ընտրութիւն մը չէ։ Շատ աւելի ընտիր էր Հ. Ալիշանի հրատարակութիւնն համեմատութեամբ ձեռագրաց, որ, ինչպէս կ'երեւայ առնուած է երբեմն նկատողութեան, մանաւանդ «Թատուկ անուանց ցանկեր» կազմելու ժամանակ։ Կարճ համեմատութիւն մը կը ցուցնէ թէ հոս ալ անիտիոն մուտ գտած են այն բոլոր շփոթութիւնը, որոնք վերանայնական

տպագրութեան մէջ երեւցած էին. այսպէս օրինակի համար. էջ 72 կիր. հետեւելով Սամ. Անեցւոյ կը ճանչնայ երկու Ահարոն (Հարուն), ափրապետ, ցանկին մէջ նշոյնացուած են. էջ 162 Վարդան Վրդ. Հաղբատացի (+ 1191—4ին) նշոյնացուած է Վարդան Պատմիչին հետ, որ վարձանած է 1271ին, էջ 34, 36 «Վաւամ Բ», համարուած է Վաւամ Ե, Գոր եւն եւն:

Ար նշանակենք այսպիսի անուշագիր վրիպակներ՝ Մասնաժողովի ուշադրութիւնն հրաւրելու համար գործին լրջութեան վրայ: Քանի որ այսպէս աժանագին՝ դիրամանտելի կը ջնասցուի ընել մեր նախնեաց գրուածքները, որ շատ գովելի է, անոր հետ պէտք է միանգամայն ուշագիր ըլլալ որ տարածուած ընագիրներն ընտիր ըլլան:

Հ. Ն. ԱԿՈՆՆԱՆ

Արքայ հօրն մերոյ Մովսէսի Խորենացոյ Պատմութիւն հայոց: Տիգրս, տպ. Օր. Ն. Աղանանց, 1910. 80, էջ 422: Գրն 1 րթ.: [Հրտ. Գ. Գալստեանի, Թ. 40.]

Այս հրատարակութիւնը գրաւաճառ Գ. Գալստեանին է. Ղուկասեան Մատենադարանի Գ. հատորի հաստութեամբ նշն գրով եւ նշն գիրքով: Տարբերութիւնն գնոյն վրայ է միայն. մին 30 Կ. իսկ երկրորդը — 100 կոպեկ: Այս զարմանալի չէ սակայն նկատելով ձեռնարկութիւնները:

Գալստեան հիմ առած է իւր հրատարակութեան Տփղիսի 1881ի տպագրութիւնն (հմմտ. էջ 422) ճոխացրելով զայն միայն «Յատուկ անուանց ցուցակով»:

Հ. Ն. Ա.

Տիգրս ԱճՏԻԻ ՀՐԱՉԵԱՆ. Իմ յեռողութիւններս: Փարիզ, տպ. Ներսէսեան, 1909, 80, էջ 180:

«Նկարին իր մահուընէն կամ ասպարեզէ քաշուելն յետոյ, կը թողու ընդ միշտ իր նկարը հասարակութեան առջեւ. հեղինակն իր գրքերը, բանաստեղծն իր բանաստեղծութիւնները. իսկ գերասանը ոչինչ կը թողու, բաց ի քանի մը քննադատական յօդուածներէ որոնցմէ միայն ապագան պիտի կարողանայ գաղափար կազմել գերասանին վրայ» (էջ 126):

Այսպէս կը նկատէ Տիգրս Աղեիւ Լրաւեայ, հայ բեմին հանրածանօթ եւ սիրելի զարդը՝ բեմական գործունէութեան արձագանգը յետիններու վրայ, որ համապատասխան է միանգամայն իրականութեան: Կենդանի նկարը՝ նկարուած բեմական տեսարանի վրայ՝ որչափ ալ կենդանի երանգներովն ըլլայ ոգեւորիչ եւ յափշտակիչ հանդիսականաց աչքերուն եւ սրտերուն, նման տուրջան՝ սակաւժամանակեայ է եւ վաղանցիկ. լուսաւոր է եւ զուարթացուցիչ միշտ: Հորդոնի հորդոնի վրայ է արեգակը, բայց երբ կը սկսի խոնարհիլ՝ կը մթագնի այնուհետեւ տիւր եւ հուսկ յետոյ ամենակուլ խաւարի ծոցը կը ընկղմի ամէն շքեղութիւն. կ'իջնայ ժամանակի վարագոյրը՝ կը յափշտակէ տեսարանը աչքերէ:

Լրագրութիւնն միայն է, այո, որ կ'անմահացնէ զայն երկրորդ պատմութիւն մէջ:

Տիգրս Ա. Լրաւեայի անունը անմահ է արգէն հայ թաղոնի պատմութիւն մէջ եւ կ'անմահանայ այսուհետեւ գործունէութեան յիշատակն ալ ինքնագիր, ինքնապատում «Յիշողութիւններ», ու մէջ, ուր պատկերացած է կիսագարեան կեանք մը բնածին դերասանուհւոյ մը՝ բեմական պատկերի մէջ, ծնունդէն մինչեւ խոնարհող կեանքը (1859—1904), կիսագարեան պատմութիւն մը միանգամայն հայ բեմական կեանքի:

Տիգրս Լրաւեայ թէպէտ «գրիչը անգոր զգացած է արտայայտելու իւր զգացումները, կենդանի գոյներով պատկերելու իւր անցեալի յիշատակները», բայց ոչ, այն խոնարհեցուցում մըն է լոկ՝ բղխած ազնիւ ամօթզածութենէ: Մեզ ներկայացուցած է նա իւր կեանքը շատ զգայուն գրչով, կենդանի զգածութիւնով: Ամէն հայ անհատ պարտական է խորին շնորհակալութիւն դէպ ի իւր սիրելի Լրաւեայ, այս թանկագին տողերուն համար, եւ դէպ ի Բանաստեղծ Յ. Թուրանեան, որուն խնդրանքը ունեցած ենք այսօր «մեր Թատրոնի պատմութեան մէկ գլուխը»:

Տիգրս Լրաւեայի կեանքը՝ անցուած ամբողջապէս բեմի վրայ, միանգամայն բեմական պատկեր մըն է բազմադոյն ճակատագրական տեսարաններով: Եւ զուգարակութիւն մ'է որ «Յիշողութիւնը», սկիզբ առած ծննդեան թուականէն (1859, Մայիս 20) լոյս կը տեսնեն յիսնամեայ տարեշրջանէ մը ետքը (1909):

Տիգրսը գրիչը շատ սիրուն է եւ հրապարիչ, նկատողութիւնը արդարադատ եւ լուրջ: